

Primož Čučnik *Cioran – Vaja v občudovanju*

Emile M. Cioran: **PADEC V ČAS; O NEVŠEČNOSTI BITI ROJEN**

Prevedla Tanja Lesničar-Pučko in Aleš Berger

ŠOU, Študentska založba, Ljubljana 1998 (Zbirka Beletrina)

Ko razmišljam o človeku, vidim samo sence;
ko razmišljam o sencah, vidim samo sebe.

*Edina iskrena spoved je tista, ki jo opravimo posredno
– govoreč o drugih.*

Naj bo človek še tolikokrat razočaran, brez upanja ne more živeti.
Zmerom mu ostane kakšno, za katero ne ve, in to podzavestno upanje
odtehta vsa druga, bolj očitna, ki jih je zavrzel ali iztrošil.

*Komaj sem končal niz precej turobnih razmišljanj, že se me je
polastila boleštna ljubezen do življenja, kazen ali plačilo
samo za tiste, ki so predani zanikanju.*

Kaj počnete? Iščem se.

(Cioran, poljuben izbor)

Zdi se, da tudi za Ciorana velja ugotovitev, ki jo je za Leva Šestova nekoč podal Miłosz, namreč da je trpel zato, ker ni imel pesniškega talenta. Romantični rodovnik dobršnega dela Cioranovih idej in občudovanje pesnikov to prav gotovo potrjujeta, ne pa tudi neprenehna drža pesimista, misleca smrti, temnih občutij, obupa, prijatelja nič in fatalista, ki jo je prignal do skrajnosti. V nenehnem boju s samim seboj, da bi prenehal pisati, je na koncu zapustil obsežen opus esejev in aforizmov, fragmentov, pisem, dnevniških zapiskov; torej sled svoje osebe, ki je iz

svoje nevšečnosti (nevšečnosti biti rojen) in iz svoje bolezn (bolezni zaradi življenja), paradoksalno, sestavila mozaik pritrjevanja biti in se vpisala v knjigo »nihilistične« vitalnosti, ki jo je treba – ravno zaradi njenega neverjetnega zagona – uvrstiti med bodrilno branje; obenem pa je nepogrešljiv dokument samoiskateljstva in samospoznanja, ki svoje zadovoljstvo in razlog najde v samem sebi.

To pomeni, da prenese toliko egoizma in samozadostnosti, kolikor ga tovrstna »literarna poza« potrebuje. Pri tem Cioran ne pozabi omeniti, da je bolj sočuten, kot bi se morda zdelo, še več o njem kot človeku pa razberemo »med vrsticami«, iz njegovih srečevanj preprostih (na kolesarski turi po Franciji) in obupanih ljudi (ti so ga obiskovali), ki jih je *zdravil* s svojim »realizmom«; tako da je življenjsko krizo ali *polom* razumel kot bistvo življenja in proti samomoru (njegovi nenehni temi in obsedenosti) predlagal nekaj učinkovitih metod; na primer obisk pokopališča, kjer se mora izkazati, da so vse naše stiske le navidezne, da je največja tragedija (tragedija rojstva) že za nami, tako pa se omili tudi krizna situacija. Svojo filozofijo krize utemeljuje z nespečnostjo, ki je stalnica njegovega čutja in izkušnje sveta. Ta človeka prestavi v popolnoma drugačno časovnost, nepretrgan čas, kjer ni jutro, ki bi pomenila nov začetek, temveč zgolj stalni zdaj, brezkončni čas ali *negativno* večnost; večnost, iz katere bi se »budni« želel vrniti v merljivi čas, čas dneva in noči, jutro in večera ... Po Cioranu to doživetje obenem močno vpliva na mišljenje in v tem je treba iskati enega izmed vzrokov njegovega trpljenja. Ta, uvodna nasprotja v osebi Cioran dobro ponazarja fragment iz knjige *Solze in svetniki*, ki jo je Cioran napisal še v Romuniji in se v francoski redakciji glasi takole: »Nisem tako nesrečen, da bi bil pesnik; niti tako brezbrizen, da bi bil filozof; sem samo luciden, to pa je dovolj, da si obsojen.« To je knjiga notranjega razkola, kot je razumela Cioranova mati: »Na eni strani bogokletnost, na drugi strani hrepenevnost.« V tem stavku je že obseženo tudi bistvo vsega Cioranovega dela.

Med drugo vojno se Cioran odloči, da bo romunščino zamenjal s francoščino, njegove knjige so sprva dokaj neopažene (razen pohvalnih kritik), kasneje pa vedno bolj sprejete. Gombrowiczeva megaloman-

skost ga ob njegovem članku *Ugodnosti in neugodnosti izgnanstva v Dnevniku* iz leta 1953 obsodi malenkostnosti, obenem pa njegovim besedam priznava »hladnost kleti in zatohlost groba«. Označi ga za *kletnega* filozofa, to pa je lahko spodbuda za nadaljnje iskanje Cioranovih virov. Stoicizem, epikurejstvo, skepticizem so tri velike tradicije, ki odmevajo v Cioranovem mišljenju. Stoiki ali *vežni* filozofi predvsem s svojim pojmovanjem samozadostnosti, *autarkije*, ki jim je v povezavi z vrlino pomenila pozitivni ideal. Njen drugi, negativni pol je apatija, *apatheia*, ki pomeni popolno brezstrastnost, izločitev žalosti in sočutja. To je bil, kot je videti, tudi za Ciorana le nedosegljiv ideal. Epikurejci ali *vrtni* filozofi pa odmevajo predvsem s svojim poduhovljenim egoizmom, ugodjem v mirovanju, to pa je blizu budistični misli o »ne-dejavnosti« in »nebivanju jaza«, ki je bila za Ciorana ves čas velika spodbuda, saj budizem vidi življenje kot trpljenje, ki ga povzroča človekova navezanost nase in stvari. Vendar je Cioranov odnos do različnih šol povsem nezavezujoč. Nekje pravi: »Med epikurejstvom in stoicizmom, kaj izbrati? Prehajam z enega k drugemu in največkrat ostajam zvest obema hkrati – to je način, da privzamem maksime, ki jih je ljubila antika, preden so vzkipele dogme.« Na drugem mestu pa: »Moja zmožnost, da sem razočaran, je nepojmljiva. Zaradi nje razumem Budo, a zaradi nje mu ne sledim.«

Cioran je v svojem občudovanju prevarant, saj se nikdar ne more povsem odvezati od navezanosti nase in sledi le del poti, potem pa spet ubere svojo; je vendarle nepopoljšljivi skeptik, to je iskalec, brezobzirno se sklicuje na »šolo obzirnosti«. Svoje občudovanje mistikov utemeljuje z njihovim občevanjem z bogom, občevanjem brez ovinkarjenja, ki pomeni trčenje ob cerkveno dogmatiko ali, kot pravi sam, zatiranjem nadarjenosti in jezikovnega poleta, ki ga ta, v imenu povprečnosti in poslušnosti, prepoveduje. Vendar Cioran priznava, da je lahko prešel vse krize razen verovanja, da ni iz takšnega testa, da bi veroval. (Vsaj v mladosti mu nemir vere ni bil tuj, dokaz so *Solze in svetniki*.) A napetost med bogokletnostjo in hrepenenjem ostaja vpisana v mnoge njegove aforizme, tako nekje ugotavlja: »Očitno je, da je bil Bog rešitev in da ne bomo nikdar našli še kakšne tako zadovoljive.« Vendar njegov odnos

do vprašanja vere (ki je vedno povezano z dvomom) bolje ponazarja neki drug zapis iz knjige *O nevsječnosti biti rojen*, kjer brani skeptika, v razmerju z drugačno izkušnjo vernega človeka: »Ob skeptika se obregajo in govorijo o ‚avtomatizmu dvoma‘, medtem ko se o vernem človeku nikoli ne reče, da je zapadel ‚avtomatizmu vere‘. Pa vendar ima vera drugačno samodejnost kot dvom, ki se lahko izgovarja, da gre njegova pot od presenečenja k presenečenju – znotraj popolnega nereda, to je res.« Vendar je skepticizem v pomenu iskanja lahko *preddverje* vere, težko pa je razumeti, da bi zunaj vere lahko bilo še kaj drugega kot ona sama, čeprav Cioran razume vero predvsem kot sprejetje življenja – »vera« je vsebovana že v tem, da se ne pokončamo, krščanstvu pa v primerjavi s poganstvom očita nazadovanje, tudi zato, ker so cerkveni očetje o samomoru, v primerjavi z velikimi poganskimi učitelji, izrekli »neslanosti«. Razlog je torej čisto osebne narave. Cioran je »eksistencialist«.

Ena poglavitnih značilnosti *kletnega* filozofiranja je negativen odnos do krščanstva, to ga postavlja v povezavo z Nietzschejem – vendar odnos do Nietzscheja ni brez rezerve: »Nietzscheju iz zadnjega obdobja lahko očitamo zasoplo čezmernost pisanja, odsotnost *premorov*« – čeprav se pravo bistvo Cioranovega ateizma skriva v njegovih *Vajah v občudovanju*, kjer Eliadeja označuje za »religioznega duha brez vere«, to pa je zanj nesprejemljivo in je slej ko prej povezano z razliko v značaju, saj je Cioranova vlažna in hladna *klet* polna zanosa in življenjskega ritma, zato se ne more sprijazniti s pozitivističnim umom raziskovalca. Cioranovi aforizmi so, ne nazadnje, zapiski *nihilističnega komika*, vrhunci črnega humorja, neločljivi so od smeha ... in *brezvestne* lucidnosti: »Resnično je le tisto, kar izvira iz pretresenosti ali iz cinizma. Vse drugo je ‚talent‘. ... Vitalnost in zavračanje hodita v paru. Prizanesljivost, znamenje malokrvnosti, zatira smeh, saj se uklanja vsem oblikam raznovrstnosti.«

Seveda – in to bi lahko bil tako očitek kot prednost – Ciorana ne moremo ločiti od njegovega *stila*. Brez njega ni nihče. In kolikor je bilo to preiščljeno, dobro zaigrano, lepo predstavljeno, je to njegova zmaga. Je pa tudi res, da je zmaga neločljiva od poraza, ki ga je treba plačati s

slavo in za naše stoletje neizogibnimi modnimi muhami.* Tu jo je, tudi zato, ker je »pravočasno« umrl, bolje odnesel *stilist* Gombrowicz. Z zaletavimi članki romantičnega konzervativca, ki je nasedel fašistični »volji do moči«, se Cioran gotovo ne bi hotel hvaliti. Razposajeni najstnik Gombrowicz pa je še nekje ugnal mrkega kletarja, saj je umetnost, za katero se je strinjal, da se rodi iz dekadence, obenem razumel kot preobrazbo »bolezni v zdravje« (Cioran je čez vse vztrajal pri bolezni). Za Gombrowicza se vsaka umetnost dotika smešnosti, poraza, ponižanja. Cioran bi se najbrž strinjal. Vendar medvojna Francija, kamor je prispel Cioran, vseeno ni predvojna Argentina, kamor je zašel Gombrowicz; zanj zgolj brskanje po grobovih ne more biti zadostno opravičilo človeške celotnosti. Njuno legendarno srečanje se je tako moralo končati z nekaj pikrimi na tuj račun; in vendar sta se oba lahko sešla v *bolečini*. To pa je najbrž tudi edino, kar je ostalo, ko smo spraskali ves smeh človeka, ki je osvobojen vseh vezi, in vse umiranje romantika, zaljubljenega v smrt. Vztrajanje pri uganki bivanja, razdvojenost, sled eksistence, življenje pod masko stila ... Cioran: pritrditev, usodni »da« zani-kovalca, ki je padel iz časa in bežal pred katastrofo rojstva.

Večnost, ki jo doživlja nespečnež, bi morali, sodeč po knjigi *Padec v čas*, imenovati pod-večnost. »Čas – pravi Cioran – pomeni naš vitalni element; ... ko ga nimamo več, smo brez opore, sredi nestvarnosti ali sredi pekla. Ali v obeh hkrati, v dolgočasju, v tem neutešenem hrepenjenju po času, v nezmožnosti, da bi ga ujeli in se vanj zrinili, v tej opeharjenosti, da ga vidimo teči tam zgoraj nad našo bedo. Zgubimo

Že od sedemdesetih let, vse do danes, ko izhajajo za življenja neobjavljeni *zapiski*, je Cioran v valovih »modni-avtor, čeprav to ne pomeni, da je muha enodnevnica. Najbrž bo njegova *vitalnost* še naprej zanimiva, vendar je, v »epohi petnajstminutne slave«, težava tistih, ki so vse stavili na *stil*, predvsem ta, da so takoj opazni (saj so redka pasma in imajo nepredvidljiv rodovnik); v resnici pa bodo mogli preživeti le zaradi svoje *občutljivosti za malenkost, vitalnosti* in ne zaradi *priznanja*. V tem pogledu pričujoči slovenski prevod zaradi *Predgovora* ne more ostati zunaj dvoma. Avtorici le-tega je moč očitati, da v njem (v nekakšni nameri) pove več o sebi kot o avtorju knjige, to pa je še posebno pri Cioranu – ki naj ne bi bil kar nekdo – neodpušljivo. (Pri tem jemljem v zakup svojo pomanjkljivost; to je nagnjenost k sramežljivosti.) Kljub vsemu je predgovor, na kratko, odveč. Neprijeten uredniški spodrsrlaj. In ostaja vprašanje, ali je res dal za to povod sam Cioran ali gre zgolj za pomanjkanje občutka tistih, ki so ga vzeli na muho? (Cioranovo mnenje o tej temi si lahko preberemo v *Vajah v občudovanju*, ko govori o Borgesu.)

tako večnost kot čas! Naveličanost je prežvekovanje te dvojne izgube. Natančneje, normalno stanje, ustrezen način občutenja človeštva, ki je bilo končno izvrženo iz zgodovine. Na eni strani je pri Cioranu tematizirana melanholijska (nevarnost malodušja, sesutja v neopredeljenost ali brezbriznost), na drugi strani neumeščenenost v zgodovino (upiranje razsvetljenskemu napredku, njenemu *spiritu agensu*). Pod-večnost je prostor, kjer se nespeči zave rojstva in smrti, kjer je postavljen pred dejstvo samomora (kot izbire), kjer se bojuje z voljo do nemoči in postane nasprotje Nietzschejevega nadčloveka, nekak pod-človek. Vendar je gotovo, da Cioran prisega na nekakšno nedejavno dejavnost. Cioranovo lotevanje tem, ki v filozofiji dvajsetega stoletja niso izjema (prej nasprotno), je osebno in samosvoje. Za Camusa na primer obstaja en sam resen filozofski problem: to je vprašanje samomora. Za Heideggerja je tesnoba *izkustvo ničā*. Levinas pa v nasprotju s Heideggerjevo *tesnobo ničā* vpeljuje *grozo biti*. Izkustvo *groze biti* – to je zgolj biti, ki potiska v nevarnost malodušja – pa je po Levinasu izkustvo doživljanja, ko ne moremo zaspati. Ko se nas zares loti nespečnost, takrat ni sredstev, s katerimi bi se rešili svoje nehotene in nezaželene budnosti. To je brezciljna budnost, ki je več od pasivnosti, saj je to pasivnost, ki ni v naši moči, pasivnejša od vsakršne pasivnosti ... »To je ista sedanost oziroma ista preteklost, ki traja.« Glede tega je tudi *dolgočasje*, doživetje časa torej, ki nima nobene povezave z normalnim doživljanjem časa in ne pozna »večnega vračanja«, ne pozna sintagme »začeti znova«, to je trajanje »gole eksistence«, eksistiranje brez bivajočega, posledica tega pa je nemožnost ne-biti ali ničā, nemožnost razrešitve s samomorom. Odgovor dvajsetega stoletja je torej absurd, vztrajanje v »svetu brez smisla« in ob zavedanju nesmiselnosti smrti tudi Cioran, pri katerem lahko začutimo ambicijo »modreca«, strastno pridiga v tem duhu.

Pa vendar naj za konec opozorim, da to vdajanje absurdu ne opravičuje vnaprejšnje obsodbe, torej ne opravičuje »avtomatizma vere«, ki kriči: »Nihilizem!« In seveda narobe, tudi ne »avtomatizma – utapljaljočega se – dvoma«, ki se ni naučil plavati. To učenje pomeni upanje. Zato je Cioran najboljši takrat, ko si najbolj nasprotuje, in pa v trenutkih, ko se zaveda, da ne more iz svoje kože. Če je nihilist tisti, ki zanika

voljo do življenja, smo se pri Cioranu zmotili. Ni mogel iz svoje kože. In če je nihilizem nazor, po katerem sta sleherna vera in sleherno prepričanje, da je kaj v skladu z resnico, nujno zlagana, preprosto zato, ker resničnega sveta ni. Pomota, tega pri Cioranu ne boste našli. Svet se je potuhnil zato, ker je bila resničnost premočna, jezik pa osvobojen vseh spon, se pravi, popolnoma svoboden in tako za nič več odgovoren. Treba je razlikovati med ničevostjo in neobstojem sveta! Še kako resničen mora biti svet, da ga lahko zaznamo kot ničevega – to izreka Cioran!